

TASVIRIY SAN'AT TALIMIDA O'QUVCHILARGA INDIVIDUAL
YONDASHUVNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI.

<https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i03.032>

Abduqaxorova Muslima Mirzabahrom qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Tasviriy san'at yo'nalishi 1- kurs magistranti

E-mail: abduqahhorovamuslima11@gmail.com

Annotatsiya. Tasviriy san'at ta'limida o'quvchilarga individual yondashuvning nazariy-metodik asoslari tahlil qilinadi. Individual yondashuvning pedagogik va psixologik jihatlari, uning o'quv jarayonidagi ahamiyati hamda o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishdagi o'рни ilmiy manbalar asosida yoritiladi. Shuningdek, tasviriy san'at darslarida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalaridan foydalanish usullari, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olish tamoyillari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari tasviriy san'at ta'limi samaradorligini oshirish va o'quvchilarning estetik hamda ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at ta'limi, individual yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, pedagogik texnologiyalar, ijodiy qobiliyat, metodik asoslar, estetik tarbiya, o'quv jarayoni samaradorligi.

Аннотация. В статье анализируются теоретические и методологические основы индивидуального подхода к учащимся в рамках художественного образования. На основе научных источников рассматриваются педагогические и психологические аспекты индивидуального подхода, его значение в образовательном процессе и роль в развитии творческих способностей учащихся. Также рассматриваются методы использования личностно-ориентированных образовательных технологий на уроках изобразительного искусства, принципы учета возраста и индивидуальных особенностей учащихся. Результаты исследования служат повышению эффективности художественного образования и развитию эстетического и творческого мышления учащихся.

Ключевые слова: художественное образование, индивидуальный подход, личностно-ориентированное образование, педагогические технологии, творческие способности, методические основы, эстетическое образование, эффективность образовательного процесса.

Abstract: The theoretical and methodological foundations of an individual approach to students in fine arts education are analyzed. The pedagogical and psychological aspects of an individual approach, its importance in the educational process and its role in the development

of students' creative abilities are covered on the basis of scientific sources. Also, methods of using person-oriented educational technologies in fine arts lessons, principles of taking into account the age and individual characteristics of students are considered. The results of the research serve to increase the effectiveness of fine arts education and develop students' aesthetic and creative thinking.

Keywords: Fine arts education, individual approach, person-centered education, pedagogical technologies, creative abilities, methodological foundations, aesthetic education, effectiveness of the educational process.

Kirish. Umumiy o‘rta ta’lim maktablari tasviriy san’at darslariga ilg‘or xorijiy tajribani, zamonaviy pedagogic texnologiyalarni, shu jumladan ta’lim berishning innovatsion usullarini joriy etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Bunday texnologiyalardan biri ko‘p yillardan beri xorijda qo‘llanilib kelinayotgan individual yondashuv ta’lim turidir. Jahonda ta’lim va ilmiy tadqiqot muassasalarida tasviriy san’atni o‘qitishda bolaga individual yondashuvni takomillashtirish, yangi texnologik mexanizmlarni qo‘llash, topshiriqlar tizimini o‘quvchining layoqatiga mos taqsimlashning didaktik imkoniyatlaridan oqilona foydanish, tasviriy san’at darslarida o‘quvchilarga individual yondashuv printsiplarini qo‘llash bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. SHu bilan birga xalqaro tashkilotlar va rivojlangan davlatlar tomonidan qabul qilingan 2030 yilgacha mo‘ljallangan ra’lim kontseptsiyasida “bolalarning rivojlanishi, ta’lim olishini individual va tizimli ravishda olib borish juda muhim faoliyat” sifatida e’tirof etilib,¹⁷ sifatli ta’lim berish mexanizmlari ta’lim jarayoniga tadbiiq etilgan.

Mamlakatimizda ta’lim va san’at sohasini rivojlantirish, jahon miqyosidagi ilg‘or tajribalar asosida zamonaviy san’at muassasalarini barpo etish, ularning moddiy-texnikaviy bazasini mustahkamlash, ilg‘or va amaliyotda o‘zini oqlagan, o‘qituvchi va o‘quvchining faolligiga asoslangan metodlarni qo‘llab-quvvatlash masalalariga davlatimiz tomonidan ustuvor ahamiyat qaratib kelinmoqda.

O‘zbek xalqi o‘zining tasviriy, amaliy, me’morchilik san’ati bilan faxrlansa arziydi. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev xalqimizning ana shunday boy tarixiy, ilmiy, ma’naviy merosini har tomonlama o‘rgnish, jahon afkor ommasiga keng tanishtirish, o‘lkamiz rassom va xattotlarini dunyoga tanitish va turizm masalasida “Bu maskanga tashrif buyuruvchilar bir vaqtning o‘zida...Kamoliddin Behzod, Mahmud Muzaxxib kabi musavvirlarning bebaho merosidan namunalar, ular tavallud topgan va faoliyat ko‘rsatgan tarixiy shaharlar manzaralari turli noyob eksponatlar orqali aks ettiriladi” deb takidladi.¹⁸ Chunki, O‘zbekiston hududida eramizdan avval ham tasviriy san’atning rangtasvir, haykaltaroshlik, me’morchilik turlari nihoyatda rivojlandi, ularning namunalari Varaxsha, Afrosiyob, Xalchayon, Tuproqqal’a, Bolalik tepa, Aytrom, Dalvarzin tepa, Fayoz tepa, Qo‘yqirilgan qal’a, Ajina tepa, Teshik qal’aa va boshqa bir qator joylardan topilgan.

¹⁷ Incheon Declaration/Education2030/ Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all.- p.36//<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002338/233813m.pdf>.

¹⁸ Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qatiyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild.- T.:O‘zbekiston, 2017.-592

Tasviriy san‘at darslari – bu nozik didli darslardir. Unga ko‘pincha noyob qobiliyatlarga ega bo‘lgan bolalar kelishadi, ularning ko‘pchiligi rasm chizishni bilsalar ham, yo qo‘rqishadi yoki chizishni xohlashmaydigan bolalardir. O‘zida ishonchsizlikni his etgan bolalar uchun tasviriy san‘atga bo‘lgan qiziqishni rivojlantirish maqsadida “Muvaffaqiyat qozonish” holatini yaratish, uni san‘at dunyosiga olib boradigan yo‘lda ehtiyotkorlik bilan qo‘llab-quvvatlash kerak bo‘ladi. Darslarda “Muvaffaqiyat qozonish” holatini yaratish - bu ma‘naviy stress natijasida qoniqishning sub‘ektiv psixologik holati. Agar bolaning o‘zi bu natijani muvaffaqiyat deb bilsa, muvaffaqiyatli vaziyatga erishish mumkin. Bu jarayon bola o‘zining tortinchoqligini, qobiliyatsizligi, layoqatsizligi, psixologik mag‘lubiyati va shunga o‘xshash narsalarni yengib chiqqandan keyin sodir bo‘ladigan xolatdir. O‘qituvchining birinchi galdagi vazifasi har bir o‘quvchiga yutuq quvonchini his qilish, o‘z qobiliyatlarini anglash, o‘ziga ishonish imkoniyatini berishdir.

Kichik maktab yoshidagi bolalar rasm chizishda katta xohish va qiziqish bilan shug‘ullanadilar, ammo o‘rta maktab yoshidan boshlab tasvirlash qobiliyatlari bo‘yicha komplekslari bor bo‘lgan bolalar borgan sari ko‘proq namoyon bo‘ladilar. Bu ko‘pincha ilgari sinfdoshlari yoki o‘qituvchi tomonidan noto‘g‘ri fikr yoki luqma tashlanishi natijasida hosil bo‘lgan bo‘lishi mumkin. Shuning uchun, tasviriy san‘at darslarimizda, birinchi navbatda, har bir rassomning o‘z husnixati, o‘z yozuv uslubi bo‘lganidek – har bir o‘quvchining ham o‘ziga xos chizish uslubi bo‘ladi (Rassom husnihati). Ushbu nuqtai nazarni bolalarga tushuntirganimizdan keyin ular tengdoshlarining chizmalari va rasmlariga boshqacha munosabatda bo‘lishni boshlaydilar: boshqalarning ishlariga hurmat bilan gapirishga harakat qiladilar, oqilona tanqid qilishni o‘rganadilar.

Chizilgan rasmlarni tahlil qilishi, savodli bo‘lishi uchun biz o‘quvchilar bilan birgalikda har qanday rasm chizishda bolalar tugatgan rasmini to‘liq yoki “Siz hali ham uning ustida ishlashingiz kerak”, degan qoidadan foydalanamiz. Masalan, birinchi qoida rasmning tuzilishiga taalluqli bo‘lib, u quyidagicha yangraydi: “Butun varaqni to‘ldirib chiz!”

Shunisi e‘tiborga loyiqki, tasviriy san‘at darslarida o‘qituvchining o‘zi chizib, bolalarga rasmning ketma-ketligini tushuntirganda, bolalar bilan birgalikda shakllar, ranglar va boshqalarni ajratib ko‘rsatsa, bu darslarda yanada tugallangan rasmlar paydo bo‘ladi. Shu sababli, bolalarda “Muvaffaqiyat qozonish” holatini yaratish uchun ob‘ektni tasvirlash jarayonini, iloji bo‘lsa, turli xil texnikalarda va turli xil yo‘nalishlarda tasvirlashga harakat qilish kerak. O‘quvchiga “Ishga kirishish”ni, “Toza qog‘oz”dan qo‘rqmaslikni, chizishni o‘rganishi va yaxshi natijalarga erishishiga ishonch hosil qilishi uchun “Master-klass”, “Pedagogik rasm” uslublarini qo‘llash joizdir. Pedagogik rasm o‘quvchining chizayotgan ishi chetiga o‘qituvchi tomonidan tez, ishonarli tarzda hamda tushuntirish so‘zi bilan to‘ldirilgan holda bajarilishi mavzuni aniq, to‘liq tushunib olishga imkon yaratadi.

Tasviriy san‘at darslarida o‘quvchilarga individual yondashuv, uning mazmuni, mohiyati va didaktik imkoniyatlaridan kelib chiqish zarur. Har bir bolaning o‘ziga xos individualligini ta‘kidlab, hech qachon bolani biron bir narsaga qodir emasligi yoki uni tushunish qobiliyati yo‘qligi uchun haqoratimiz so‘zlar bilan urishmaslik,

qiyinchiliklarning mohiyatini tushunishga harakat qilish va muammoning yechimini topishga yordam berish zarur. O'quvchini boshqa o'quvchilar bilan solishtirmaslik, uning yutuqlarini ko'ra bilish. O'quvchining xato qilishdan qo'rqmasligi, biror narsani o'rganish uchun xato qilishdan qo'rqib, vahimaga tushmasligi uchun xatolik qo'rquvini rivojlantirmaslikka harakat qilish kerak. Har bir bolaning individual xususiyatlarini o'rganishda "Samimiy muloqot" bo'lishi juda muhimdir. "Samimiy muloqotda" o'quvchi unga juda qiziqqan, uning tashvishlariga jonli javob topadigan odamni ko'radigan munosabatlar o'rnatilishini tushunish kerak. Tasviriy san'at dars turlariga qarab turli xil pedagogik texnologiyalar "Aqliy hujum", "Kichik guruhlarda ishlash", "Palitra", "Munozara", "Klaster" texnologiyalari qo'llanildi. "Palitra" –tasviriy san'at darslarida didaktik jarayon loyihasining interfaol metodlar tizimida muhim ahamiyat kasb etadi.

Bu metodlar orqali o'quv maqsadi va vazifalarini aniqlash, belgilash o'qituvchi faoliyati orqali emas, balki o'quvchi faoliyati orqali amalga oshiriladi. Masalan: natyurmort, manzara, portret, animalistik janrlar mazmuniga ko'ra yuqoridagi metodlar yaxshi samara beradi.

Ta'lim jarayoniga yangicha yondashish, uni didaktik jihatdan ta'minlash, darslik va o'quv qo'llanmalarini yangilash zarurligi, bilim berishda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish ta'lim mazmuniga individual yondashishni qo'llash ta'lim tizimining dolzarb muammolaridan biridir. Shu ma'noda tasviriy san'at darslarida o'quvchilarga individual yondashuvni amalga oshirishda o'qituvchi zamon talablaridan kelib chiqib, uning mazmun va mohiyatini o'rgangan holda, o'z pedagogik faoliyatida qo'llashi zarurligi, uning an'anaviy ta'limdan afzalligi yoritiladi. Tasviriy san'at darslarida o'quvchilarga individual yondashuv didaktikaning yetakchi masalalaridan biri bo'lib, o'z rivojlanish dinamikasiga ega. Shunga ko'ra, mazkur muammo tahlil qilinib, individual yondashuv orqali o'quvchilarning ijodkorligi va tasviriy savodxonligi darajasini rivojlantirish imkoniyatiga ega ekanligi nazariy-amaliy jihatdan asoslanadi.

Individuallikning namoyon bo'lishi psixologiya va fiziologiyada ilmiy manbalarni o'rganishimiz natijasida, tasviriy san'atdan o'qitish usullarining asoslarini psixologik jarayonlar bilan chambarchas bog'liq ekanligi tasdiqlandi. Tasviriy san'at o'qituvchilari uchun darslarda hal qilinishi kerak bo'lgan vazifalar bugungi kunda ancha murakkablashgan. Shunga ko'ra, o'qituvchi o'quvchining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda nafaqat pedagogik qobiliyatga, balki psixologik bilimlarga ham ega bo'lishi kerak.

Tasviriy san'at ta'limida o'quvchilarga individual yondashuvni samarali tashkil etish zamonaviy pedagogikaning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki bugungi ta'lim tizimi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasiga asoslanadi va bunda har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi, bilish darajasi hamda psixologik xususiyatlari hisobga olinishi kerak. Ayniqsa, tasviriy san'at fanining o'ziga xosligi shundan iboratki, unda o'quvchilarning estetik didi, tasavvuri, obrazli tafakkuri va ijodiy salohiyati yetakchi o'rin tutadi. Shu bois bir xil metod va bir xil topshiriqlar asosida tashkil etilgan dars barcha o'quvchilarda bir xil natija bermaydi. Individual yondashuvning nazariy asosida shaxsning psixik rivojlanish qonuniyatlari, yosh xususiyatlari va ijodiy faoliyat mexanizmlari yotadi.

Ma'lumki, tasviriy faoliyat jarayonida idrok, tasavvur va tafakkur bir-biri bilan uzviy bog'langan holda namoyon bo'ladi. Ba'zi o'quvchilar rangni nozik farqlay ola oladi, boshqalari esa shakl va proporsiyani aniq tasvirlay oladi, yana ayrimlari kompozitsion fikrlashga moyil bo'ladi. Individual yondashuv ana shu farqlarni aniqlash va rivojlantirishni ko'zda tutadi. O'qituvchi har bir o'quvchining kuchli tomonini aniqlab, unga tayangan holda ta'lim jarayonini tashkil etsa, o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchi ortadi va ijodiy faolligi kuchayadi.

Tasviriy san'at darslarida individual yondashuv, eng avval, diagnostik tahlil orqali amalga oshiriladi. O'quvchilarning tasviriy savodxonligi, chiziq bilan ishlash malakasi, rang sezgirligi, perspektiva tushunchasi va kompozitsion joylashtirish ko'nikmalari o'rganiladi. Shu asnoda, topshiriqlar differensial tarzda beriladi. Masalan, boshlang'ich darajadagi o'quvchilarga oddiy naturmort yoki geometrik shakllar asosida mashqlar tavsiya etilsa, yuqori darajadagi o'quvchilarga murakkab syujetli kompozitsiyalar yaratish topshiriladi. Bu usul o'quvchilarning imkoniyatlariga mos yuklama berish orqali ularning bosqichma-bosqich rivojlanishini ta'minlaydi.

Individual yondashuv metodik jihatdan ham o'ziga xos usullarni talab qiladi. Bunda suhbat, kuzatish, amaliy mashq, ijodiy topshiriq, loyiha usuli, ko'rgazmali metodlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchining mustaqil fikrlashi va ijodiy izlanishi qo'llab-quvvatlanadi. Masalan, "erkin mavzu" asosida rasm ishlash topshirig'i berilganda har bir o'quvchi o'z ichki kechinmalari va dunyoqarashiga tayangan holda ijod qiladi. Bu jarayonda o'qituvchi nazoratchi emas, balki yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi sifatida ishtirok etadi. Tasviriy san'at ta'limida individual yondashuvning muhim jihatlaridan biri baholash tizimi bilan bog'liqdir. An'anaviy baholash ko'proq yakuniy natijaga qaratilgan bo'lsa, individual yondashuv jarayonni ham baholashni nazarda tutadi. O'quvchining izlanishi, g'oya topishi, rang tanlashi, kompozitsion yechim ustida ishlashi ham e'tiborga olinadi. Portfolio usulidan foydalanish bu borada samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. O'quvchining yil davomida bajargan ishlari yig'ilib boriladi va uning rivojlanish dinamikasi kuzatiladi. Bu usul o'quvchining o'z ustida ishlashiga, o'zini tahlil qilishiga va xatolarini anglashiga yordam beradi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar rivojlanishi ham individual yondashuv imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Grafik planshetlar, dizayn dasturlari, virtual muzey ekskursiyalari orqali o'quvchilarning ijodiy tajribasini boyitish mumkin. Bunda o'quvchining qiziqishi va qobiliyatiga mos raqamli topshiriqlar ishlab chiqish samarali natija beradi. Masalan, an'anaviy rasm chizishga qiziqmaydigan, biroq kompyuter grafikasiga qiziqadigan o'quvchi uchun dizayn elementlari asosida topshiriqlar berish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Tasviriy san'at ta'limida o'quvchilarga individual yondashuvni tashkil etish zamonaviy pedagogikaning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot jarayonida individual yondashuvning nazariy-metodik asoslari tahlil qilinib, uning o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, estetik tafakkurini shakllantirish hamda mustaqil fikrlash kompetensiyalarini mustahkamlashdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab berildi. Aniqlandiki,

tasviriy san‘at darslarida har bir o‘quvchining yosh, psixologik va individual xususiyatlarini inobatga olish ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Individual yondashuv o‘quvchining qiziqishlari, tasviriy faoliyatga bo‘lgan moyilligi, rang va shaklni idrok etish darajasi, tasavvur kengligi kabi omillarni hisobga olgan holda ta‘lim jarayonini loyihalashni talab etadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, individual yondashuv asosida tashkil etilgan tasviriy san‘at mashg‘ulotlari o‘quvchilarning estetik didini shakllantirish, badiiy tafakkurini rivojlantirish hamda shaxsiy ijodiy uslubini namoyon etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, bunday yondashuv o‘quvchilarda o‘ziga ishonch, tashabbuskorlik va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san‘at ta‘limida individual yondashuvni metodik jihatdan asosli tashkil etish o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ularning estetik madaniyatini yuksaltirish va har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvni ta‘lim amaliyotiga izchil joriy etish tasviriy san‘at fanining rivoji hamda ta‘lim sifatining oshishida muhim omil bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Askariva O. M., Xaitboev M., Nishonov S. Pedagogika –T.: O‘zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, 2010
2. G‘aybullayeva N.M. Tasviriy san‘at fanining maktab o‘quvchilarining ta‘limtarbiyasidagi tutgan o‘rni // Science and innovation. UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181- 3337. International scientific journal volume 1 issue 6.
3. Tasviriy san‘at. Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 5-sinfi uchun darslik/ Kuziyev T., Abdirasilov A., Sulaymonov A.- T.: O‘zbekiston.2015
4. Xudoyorova O. O‘zbekiston maktablarida tasviriy san‘atdan dars samaradorligini oshirishning ba‘zi masalalari.-T.: O‘qituvchi. 2000.
5. Sarsenova G.S. O‘quvchilar ta‘lim-tarbiyasida tasviriy san‘at roli va o‘rni // “Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot” nomli ilmiy, masofaviy, onlayn konferensiya materillari. Toshkent – 2024.
6. Qobilov Sh.R. Tasviriysan‘at o‘qitishning zamonaviy texnologiyasi. O‘quv qo‘llanma. Nizomiy nom. TDPU. – T:2007.54b
7. Konisbaeva K. Ta‘lim jarayonini takomillashtirishda tasviriy san‘atning o‘rni // Вестник магистратуры. 2022. №6-1 (129). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talimjarayonini-takomillashtirishda-tasviriy-san-at> o‘rni.